

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ AN APPLICATION OF THE FOUR IDDHIPĀDA TO ACTIVE LEARNING IN ENGLISH LEARNING

สุปราณี สารรัตน์ *

Supranee Sararat

Corresponding Author E-mail: su_saya@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักอิทธิบาท 4 และแนวคิดการเรียนรู้เชิงรุกในพระพุทธศาสนา 2) ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ และ 3) เสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ การวิจัยนี้เป็นแบบผสมผสานวิธี โดยใช้การวิจัยเอกสารและการวิจัยภาคสนาม

ผลการวิจัย พบว่า

1. หลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมนำสู่ความสุข ความสำเร็จ ประกอบด้วยฉันทะ คือ ความพอใจ วิริยะ คือ ความพากเพียร จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ และวิมังสา คือ การพิจารณาไตร่ตรองด้วยเหตุและผล พระพุทธเจ้ามีองค์คุณของกัลยาณมิตร 7 ประการ คือ เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่อง เป็นนักพูด เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ และไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย ทรงมีหลักการสอน ลีลาในการสอน และวิธีการสอนที่หลากหลาย ซึ่งเป็นแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

2. การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ พบว่า แผนการจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพเท่ากับ 81.75/80.33 ผลการเรียนรู้ภาษาอังกฤษของนักเรียน พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนในระดับมาก นักเรียนประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษในระดับมาก

3. แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ พบว่า การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ มีกิจกรรมการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน คือ ขั้นนำ ขั้นสอน ขั้นนำไปใช้ และขั้นสรุป โดยใช้ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสาในการเรียนทุกขั้นตอน ครูควรวิเคราะห์และประเมินความพร้อมของนักเรียนเพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับศักยภาพของนักเรียน

คำสำคัญ: การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4, การเรียนรู้เชิงรุก, การเรียนภาษาอังกฤษ

ABSTRACT

The purpose of this research were 1) to study the four Iddhipāda and the concept of active learning in Buddhism 2) to study the application of the four Iddhipāda to active learning in English learning, and 3) to propose guidelines for applying the four Iddhipāda to active learning in English learning. This research was mixed methods using documentary research and field research.

* นิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

The results of the research were as follows:

1. The four Iddhipāda were the paths of happiness and success which consisted of: Chanda was satisfaction, Viriya was perseverance, Citta was concentration, and Vimamsā was reasonable consideration. The Buddha had 7 qualities of virtuous friend which were, namely beloved, respected, laudable, talkative, patient with words, very profound speech and not convincing in a bad way. He also had principles in teaching, styles of teaching and various teaching methods which were the ways to apply the four Iddhipāda to active learning in English learning.

2. The application of the four Iddhipāda to active learning in English learning showed that the lesson plans had the efficiency at 81.75/80.33. The students' English learning achievement showed that the average score after learning was significantly higher than before learning at 0.05 level of significance. The students had a high level of satisfaction towards learning. The students applied the four Iddhipāda to active learning in English learning at a high level.

3. The guidelines for applying the four Iddhipāda to active learning in English learning showed that the 4 steps of applying the four Iddhipāda to active learning in English learning activities were warm-up, presentation, application, and conclusion. Using Chanda, Viriya, Citta and Vimamsā in every step of learning. Moreover, the teachers should analyze and assess readiness of students in order to perform learning activities to suit the potential of them.

Keyword: An Application of the Four Iddhipāda, Active Learning, English Learning

บทนำ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งโลกนี้ พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ด้วยพระองค์เอง แล้วทรงประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม ทรงเป็นสารถิ์ฝึกคนได้ไม่มีใครยิ่งกว่า (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, น. 124) และพระนามอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า คือ พระบรมศาสดาหรือพระบรมครูหรือผู้เป็นยอดของครู ทรงเป็นนักการสอนที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ทรงมีพระปรีชาสามารถอย่างยอดเยี่ยมในการอบรมสั่งสอน (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2558, น. 1)

หลักคำสอนของพระพุทธองค์มีไว้เพื่อช่วยให้มนุษย์มีความสุข ความสำเร็จ

หลักธรรมสำคัญที่สามารถนำมาใช้ในการทำงานที่เรียกได้ว่าเป็นหนทางแห่งความสำเร็จนั้นคือ อิทธิบาท 4 ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ซึ่งนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันอย่างได้ผล ผู้ประกอบอาชีพ ตลอดจนนักเรียน นักศึกษาควรอาศัยเป็นแนวทางในการเรียน การทำงานเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จ เนื่องจากอิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมคุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท 4 ธรรมนำไปสู่ความสำเร็จคือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ 1) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร 2) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยะสมาธิปธานสังขาร 3) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิ

ประธานสังฆาร 4) เจริญอุทฺติบาทที่ประกอบด้วย วิมังสาสมาธิประธานสังฆาร ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายพึงเจริญอุทฺติบาท 4 ประการ เพื่อรู้อย่างเพื่อกำหนด เพื่อกำหนดสิ้นไป เพื่อละอุทฺธัมมภาคิยสังโยชน์ 5 ประการแล (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, น. 427) การเจริญอุทฺติบาท 4 ประการนั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, น. 292)

อุทฺติบาท หมายถึง เครื่องให้ลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใดต้องทำตนให้สมบูรณ์ด้วยสิ่งที่เรียกว่าอุทฺติบาท ซึ่งจำแนกไว้เป็น 4 คือ 1) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น 2) วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น 3) จิตตะ ความเอาใจใส่ฝึกฝนในสิ่งนั้น 4) วิมังสา ความหมั่นสอดส่องในเหตุผลของสิ่งนั้น (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2551, น. 39)

หลักอุทฺติบาทแต่ละข้อเป็นวิธีสร้างสมาธิทั้งนั้น ไม่จำเป็นจะต้องเริ่มที่ข้อใดตายตัว ตามปกตินั้นเริ่มที่ฉันทะ ถ้าเริ่มตัวหนึ่งแล้วตัวอื่นจะตามมาทันที เช่น ในแง่ฉันทะจะอย่างไร มีเทคนิคอะไรบ้างที่จะทำให้คนรักงานหรือทำให้งานนั้นเป็นเรื่องที่คนชอบ เพราะจะมีคนพวกหนึ่งที่รักชอบละก็ทำ ทีนี้มีคนอีกพวกหนึ่งที่ต้องใช้ธรรมข้อที่ 2 คือจะต้องสร้างเทคนิคกันขึ้นมาว่า ทำอย่างไรจะให้งานหรือหน้าที่นั้นเป็นเรื่องท้าทายแล้วคนพวกนี้ก็จะมาทำ อย่างที่ 3 ก็ทำให้รู้สึกเกี่ยวข้องเป็นเรื่องของเขา อันที่ 4 ก็ทำให้เกิดความรู้สึกอยากทดลอง “ฉันทะ” แปลกันว่า ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น หมายความว่า ถ้าเรามีงานที่จะต้องทำ เราก็รักงานนั้น เรื่องที่

เกี่ยวข้องกันกับฉันทะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการกระทำเพราะอุทฺติบาทแปลว่า ทางไปสู่ความสำเร็จหรือคุณธรรมที่ให้ถึงความสำเร็จ เป็นเรื่องของการทำงาน จะทำให้สำเร็จต้องมีฉันทะ มีความรักความพอใจในสิ่งที่จะทำ แปลง่ายๆ ว่า “มีใจรัก” (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2560, น. 17-33)

ในปัจจุบันสภาพการเปลี่ยนแปลงของสถานะเศรษฐกิจสังคมเป็นไปอย่างรวดเร็ว ภาษาอังกฤษเป็นภาษาสากลที่มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก องค์กรต่างๆ ต้องปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจการค้าขาย และด้านการศึกษาจึงเป็นสาเหตุให้องค์กรทั้งในระดับสังคมโลก ระดับประเทศ และระดับท้องถิ่นต้องปรับตัวเพื่อให้ประสบความสำเร็จและบรรลุจุดหมายปลายทาง (พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์, 2563)

ภาษาอังกฤษเป็นสาระการเรียนรู้พื้นฐานซึ่งกำหนดให้เรียนตลอดหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาษาอังกฤษจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในชีวิตประจำวัน เนื่องจากเป็นเครื่องมือสำคัญในการติดต่อสื่อสาร การศึกษา การแสวงหาความรู้ การประกอบอาชีพ การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีทัศน์ของชุมชนโลก และตระหนักถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมุมมองของสังคมโลก นำมาซึ่งมิตรไมตรีและความร่วมมือกับประเทศต่างๆ ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีความเข้าใจตนเองและผู้ผู้อื่นขึ้น เรียนรู้และเข้าใจความแตกต่างของภาษาและวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี การคิด สังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง มีเจตคติที่ดีต่อการใช้ภาษา และ

ใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารได้ รวมทั้งเข้าถึงองค์ความรู้ต่าง ๆ ได้ง่ายและกว้างขึ้น และมีวิสัยทัศน์ในการดำเนินชีวิต

การเรียนรู้ภาษาอังกฤษมุ่งหวังให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อภาษา สามารถใช้ภาษาสื่อสารในสถานการณ์ต่างๆ แสวงหาความรู้ประกอบอาชีพ และศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น รวมทั้งมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวและวัฒนธรรมอันหลากหลายของประชาคมโลก และสามารถถ่ายทอดความคิดและวัฒนธรรมไทยไปยังสังคมโลกได้อย่างสร้างสรรค์ ประกอบด้วยสาระสำคัญ 4 สาระ คือ 1) ภาษาเพื่อการสื่อสาร สร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอย่างเหมาะสม 2) ภาษาและวัฒนธรรม การใช้ภาษาตามวัฒนธรรมของเจ้าของภาษา ความสัมพันธ์ ความเหมือน และความแตกต่างระหว่างภาษาและวัฒนธรรมของเจ้าของภาษา 3) ภาษากับความสัมพันธ์กับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น การใช้ภาษาในการเชื่อมโยงความรู้กับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น เป็นพื้นฐานในการพัฒนา และเปิดโลกทัศน์ของตน และ 4) ภาษาความสัมพันธ์กับชุมชนและโลก การใช้ภาษาในสถานการณ์ต่างๆ ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, น. 1-2)

ถึงแม้ว่าภาษาอังกฤษจะถูกกำหนดให้เรียนในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานก็ตาม แต่สภาพการจัดการเรียนรู้ที่ผ่านมายังคงไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากมีปัญหาคriticalหลายประการ ได้แก่ 1) ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ขาดความมุ่งมั่น ขาดความเพียร ขาดความรับผิดชอบ ไม่มีสมาธิ ไม่เตรียมหรือนำอุปกรณ์มาเรียน ไม่ส่งงาน 2) ปัญหาด้านการจัดการเรียนรู้ กิจกรรม

การเรียนรู้ไม่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ การเรียนรู้โดยการอ่านท่องจำ ผู้เรียนจะจำได้ในสิ่งที่เรียนเพียงร้อยละ 20 การเรียนรู้โดยการฟังบรรยายเพียงอย่างเดียว โดยไม่มีส่วนร่วมในการเรียนด้วยกิจกรรมอื่น ในขณะที่ครูสอน ผู้เรียนจะจำได้เพียงร้อยละ 20 ถ้าหากผู้เรียนมีโอกาสได้เห็นภาพประกอบ การให้ดูภาพยนตร์ การสาธิต การจัดนิทรรศการ รวมทั้งการไปทัศนศึกษาหรือดูงานก็จะทำให้ผลการเรียนรู้เพิ่มขึ้น (Dale, 1969, p. 107) และ 3) ปัญหาด้านสื่อการสอน ขาดงบประมาณในการจัดหาสื่อการสอนให้พอเพียง ผู้สอนขาดความรู้ในการใช้และผลิตสื่อการสอนที่เหมาะสมในการเรียน ซึ่งปัญหาคriticalต่าง ๆ เหล่านี้ ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการจัดการเรียนรู้และคุณภาพผู้เรียน ดังจะเห็นได้จากผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาตินขั้นพื้นฐาน (O-NET) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 พบว่า รายวิชาภาษาอังกฤษ ปีการศึกษา 2560 ได้คะแนนเฉลี่ย 28.31 ปีการศึกษา 2561 ได้คะแนนเฉลี่ย 31.41 และปีการศึกษา 2562 ได้คะแนนเฉลี่ย 29.20 (สถาบันทดสอบทางการศึกษา, 2562) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผลการประเมินคุณภาพผู้เรียนยังไม่เป็นที่น่าพอใจ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องแก้ปัญหาการจัดการเรียนรู้ ภาษาอังกฤษและคุณภาพผู้เรียนให้ดียิ่งขึ้น

การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เป็นแนวทางหนึ่งที่เหมาะสมใช้ในการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ เพื่อช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถในการใช้ภาษาสื่อสาร ให้ฝึกทักษะการปฏิบัติ การแก้ปัญหา การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง และการพัฒนากระบวนการคิด ตลอดจนการนำความรู้ไปใช้

ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ เนื่องจากการเรียนรู้เชิงรุกเป็นการเรียนที่ผู้เรียนมีบทบาทในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเต็มที่ มีชีวิตชีวา มีส่วนดำเนินการเรียนรู้อย่างใส่ใจ จดจ่อกับเนื้อหา และเรื่องที่เรียนอย่างต่อเนื่อง มีความคิดริเริ่มในการสร้างองค์ความรู้ มีปฏิสัมพันธ์ ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง แสดงออกไม่ว่าจะเป็นท่าทางหรือวาจา มิใช่เป็นเพียงผู้รับความรู้เท่านั้น ผู้สอนมีบทบาทเร้าความสนใจและสร้างบรรยากาศในการเรียน โดยใช้กลยุทธ์แตกต่างกันไปตามสถานการณ์ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ หากผู้สอนนำการเรียนรู้เชิงรุกมาใช้ในห้องเรียน จัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบใหม่ขึ้นมาให้นักเรียน มีชีวิตชีวา กระตุ้นผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ จะส่งผลให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมการเรียนที่ดี และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้น

ด้วยเหตุผลและสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้ดังกล่าว จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ โดยจะนำไปใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เป็นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ ทั้งนี้มุ่งหวังให้นักเรียนเกิดเจตคติที่ดี มีความรู้และมีคุณธรรม มีความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษสื่อความหมาย รู้จักใช้กระบวนการคิดขั้นสูง ได้รับประสบการณ์การเรียนรู้จากการปฏิบัติ สร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง เรียนอย่างมีความสุขและมีความหมาย ประสบความสำเร็จในการเรียน มีผลการเรียนที่สูงขึ้น เป็นคนดีของสังคม ตลอดจนเป็น

กำลังสำคัญในการพัฒนาพระพุทธศาสนาและการพัฒนาประเทศชาติให้ยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาหลักอิทธิบาท 4 และแนวคิดการเรียนรู้เชิงรุกในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ
3. เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Research) โดยการใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ผสมกับการวิจัยภาคสนาม (Field Research) ด้วยการเก็บข้อมูลวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาหลักอิทธิบาท 4 โดยรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย หนังสือตำรา ข้อเขียน เอกสาร วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์และบทความ

2. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ในขั้นตอนของการวิจัยเชิงปริมาณ ดำเนินการโดยออกแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงทดลองที่มีแบบแผนของการทดลองแบบ One Group Pretest-Posttest Design ดังนี้ (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2543, น. 60)

3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.1 ประชากร คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนนวมินทราชูทิศพายัพ ปีการศึกษา 2563 จำนวน 150 คน

3.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 30 คน และผู้ปกครองนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 10 คน จำนวนรวมทั้งหมด 40 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 4 รายการ ได้แก่

4.1 แผนการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

4.2 แบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

4.3 แบบสัมภาษณ์นักเรียนและผู้ปกครองเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

4.4 แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนต่อการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

5.1 การเตรียมเครื่องมือ สื่อและแหล่งเรียนรู้ และแผนการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

5.2 การปฐมนิเทศนักเรียนที่เป็นประชากรและกลุ่มตัวอย่าง โดยชี้แจงให้ทราบถึงแนวทางการจัดการเรียนรู้ จุดมุ่งหมายของ

การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ การค้นคว้าจากสื่อและแหล่งเรียนรู้ต่างๆ การวัดผล ประเมินผล การทดสอบก่อนเรียนหลังเรียน และเกณฑ์การประเมิน

5.3 การดำเนินการสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้ และประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน โดยการทดสอบความรู้ก่อนเรียน การประเมินระหว่างเรียน การทดสอบหลังเรียน การสัมภาษณ์การเรียน และการสอบถามความพึงพอใจของนักเรียน

5.4 การรวบรวมข้อมูล จัดระบบข้อมูล เพื่อนำไปวิเคราะห์ทางสถิติ

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. หลักอิทธิบาท 4 และแนวทางการเรียนรู้เชิงรุกในพระพุทธศาสนา

1.1 การสอนของพระพุทธเจ้ามีคุณสมบัติแบบมีทั้งสอนให้คิด สอนให้จำ สอนแล้วค้นพบคำตอบที่เกิดประโยชน์และเป็นการสอนที่ผู้เรียนบรรลุผลสำเร็จทุกคน จึงนับได้ว่าเป็นการสอนเชิงรุกอย่างหนึ่ง เพราะให้ความสำคัญกับกลุ่มเป้าหมายในการแก้ปัญหาจนประสบความสำเร็จ อาทิเช่น การสอนปัญจวัคคีย์ การสอนยสะกุลบุตร การสอนพระราहुล การสอนพระจูฬปันถก การสอนตามหลักบัว 3 เหล่า ทุกกรณีล้วนมีหลักการสอน วิธีการสอน การใช้สื่ออุปกรณ์ที่ใกล้ชิด มีความหลากหลายตามบริบทหรืออุปนิสัยที่แตกต่างกันของแต่ละคน หากนำมาพิจารณากับการสอนนักเรียน ครูผู้สอนควรคำนึงถึงความเหมาะสมกับนักเรียนแต่ละคนและให้นักเรียนค้นพบองค์ความรู้ด้วยตนเอง

1.2 หลักอิทธิบาท 4 ประกอบด้วย 4 ประการคือ 1) ฉันทอิทธิบาท 2) วิริยอิทธิบาท 3) จิตตอิทธิบาท และ 4) วิมังสาอิทธิบาท คำว่า “อิทธิ” มีอธิบายว่า ความสำเร็จ ความสำเร็จด้วยดี กิริยาที่สำเร็จ กิริยาที่สำเร็จด้วยดี ความได้ ความได้เฉพาะ ความถึง ความถึงด้วยดี ความถูกต้อง การทำให้แจ้ง ความเข้าถึงธรรมเหล่านั้น(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, น. 342-346) เป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จมี 4 ประการคือ 1) ฉันทะ (ความพอใจ) คือ ความต้องการที่จะทำ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป 2) วิริยะ (ความเพียร) คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน ไม่ท้อถอย 3) จิตตะ (ความคิด) คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป 4) วิมังสา (ความไตร่ตรองหรือทบทวน) คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผล มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง ผู้ที่นำหลักธรรมไปใช้ต้องมีความเข้าใจในแก่นสาระของคำสอน และหากมีการบูรณาการได้อย่างเหมาะสมก็จะเกิดมรรคผลดังปรารถนา

1.3 ความเป็นครูของพระพุทธเจ้าที่ทรงมีบุคลิกภาพ และคุณธรรมที่น่าเชื่อถือ น่าเคารพศรัทธา ทรงมีพระมหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ มีพระวรกายสง่างาม มีพระสุรเสียงไพเราะและตรัสพระวาจาสุภาพสละสลวย กล่าวคือ แจ่มใส ชัดเจน นุ่มนวล ชวนฟัง กลมกล่อม ไม่พรวด พู๊ด กังวาน มีองค์คุณของกัลยาณมิตร 7 ประการคือ เป็นที่รัก เป็นที่พอใจ เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่อง เป็นนักพูด เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้และไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย

1.4 พระพุทธเจ้ามีหลักการสอน 5 ประการคือ 1) การสอนจากง่ายไปหายาก 2) การแสดงอ้างเหตุผล มีการยกตัวอย่างประกอบ 3) แสดงธรรมอาศัยความเอ็นดู 4) เป็นผู้ไม่เพ่งอามิสแสดงธรรม 5) ไม่แสดงให้กระทบตนและผู้อื่น (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 22 ข้อ 159, น. 263) พระพุทธเจ้ามีลีลาในการสอน 4 อย่าง คือ 1) สันตัสสนา 2) สมาทปนา 3) สมุตเตชนา และ 4) สัมปหังสนา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2558, น. 46) พระพุทธองค์ยังมีการแบ่งเวลาสอนที่ควรเอาเป็นแบบอย่าง 5 ประการคือ รุ่งเช้า เฝ้าบิณฑบาต เย็นไม่ขาดแสดงธรรม สอนพระเวลาค่ำ กลางคืนพราตอปปปัญหา รุ่งสางพินิจสัตว์นานา นี่คือ เบญจกิจจาของคณาสาตราภะกระทำ (พระเมธีวชิโรดม (วุฒิชัย วชิรเมธี), 2562, น. 22)

พระพุทธเจ้ามีหลักการสอน วิธีการสอนที่แตกต่างกันตามบริบทของแต่ละคน การใช้สื่ออุปกรณ์ที่ใกล้ตัว และที่สำคัญคือ เป็นการสอนที่ผู้เรียนบรรลุผลสำเร็จทุกคน ทรงคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล จึงนับได้ว่าเป็นการสอนเชิงรุกอย่างหนึ่ง

2. การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

แผนการจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพเท่ากับ 81.75/80.33 ผลการเรียนรู้ภาษาอังกฤษของนักเรียน พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 นักเรียนมีความพึงพอใจในระดับมาก นักเรียนประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษในระดับมาก ผู้ปกครอง ระบุว่านักเรียนประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การ

เรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษในระดับปานกลาง

3. แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

3.1 แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษครูผู้สอนต้องสอดแทรกหลักอิทธิบาท 4 ก่อนการเรียน ระหว่างเรียน และหลังการเรียน โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับการเรียนรู้เชิงรุกที่เน้นกระบวนการเรียนรู้มากกว่าเนื้อหาวิชา เพื่อช่วยให้นักเรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้หรือสร้างความรู้ให้เกิดขึ้นในตนเองด้วยการลงมือปฏิบัติจริงผ่านสื่อหรือกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีครูเป็นผู้แนะนำ กระตุ้นหรืออำนวยความสะดวกให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ เพื่อสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการฟัง การสนทนาของกลุ่มเพื่อน

3.2 แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ พบว่า การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ มีกิจกรรมการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นนำ 2) ขั้นสอน 3) ขั้นนำไปใช้ และ 4) ขั้นสรุป โดยใช้ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสาในการเรียนทุกขั้นตอน การใช้หลักอิทธิบาท 4 สอดแทรกในการเรียนรู้ของนักเรียนประกอบด้วย 1) ด้านฉันทะ ในการเรียน ครูควรหมั่นสังเกตพฤติกรรมนักเรียน แสดงออกเพื่อให้รู้จักอุปนิสัยของนักเรียน จากนั้นจึงค่อยสอดแทรกให้รู้จักเรื่อง ความรัก ความศรัทธาในการศึกษาเล่าเรียน 2) ด้านวิริยะ ครูควรสอนให้นักเรียนมีความเพียร

พยายามในการศึกษาเรียนรู้ หมั่นท่องคำศัพท์ ผูกการฟัง การพูด การอ่าน การเขียน ควรตั้งคำถามให้นักเรียนคิดทั้งก่อนเรียนและหลังเรียน 3) ด้านจิตตะ ครูควรนำนักเรียนทำสมาธิก่อนเรียนทุกชั่วโมงประมาณ 1-2 นาที เพื่อให้มีความสงบก่อนเรียน 4) ด้านวิมังสา ครูควรฝึกให้นักเรียนใช้เหตุและผลในการคิด และการตัดสินใจอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นรูปประโยคภาษาอังกฤษ สำเนียงเจ้าของภาษา การใช้คำในสถานการณ์ต่างๆ ล้วนต้องสังเกตและพิจารณาเพื่อนำมาปรับใช้และฝึกทักษะอย่างสม่ำเสมอ

3.3 แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษอื่นๆประกอบด้วย 1) ครูควรวิเคราะห์นักเรียน ประเมินความพร้อมของนักเรียน ศึกษาแนวคิด หลักการและเทคนิคการสอนต่างๆ ที่หลากหลายจำเป็นต่อการจัดการเรียนรู้ 2) ครูต้องรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ออกแบบการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับธรรมชาติของนักเรียนที่มีประสบการณ์ พื้นฐานความรู้และวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน 3) ครูควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ทำงานอย่างมีอิสระ หลากหลายวิธีการตามความถนัด และความสนใจ ครูควรให้ความสำคัญกับความยืดหยุ่นทั้งด้านเวลาและสถานที่ 4) ครูควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ปรึกษานอกเวลา โดยครูควรไปถึงห้องเรียนก่อนเวลาประมาณ 10-15 นาที จะช่วยให้นักเรียนสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง

อภิปรายผลการวิจัย

1. หลักอิทธิบาท 4 และแนวคิดการเรียนรู้เชิงรุกในพระพุทธศาสนา

หลักอิทธิบาท 4 คือ หลักธรรมนำสู่ความสุข ความสำเร็จ มีความเหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนภาษาอังกฤษ เพราะ หลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักคำสอนของพระพุทธองค์ที่เป็นแหล่งยึดเหนี่ยวจิตใจสำหรับผู้ที่ต้องการความสำเร็จในการเรียนการทำงาน ประกอบด้วยฉันทะคือ ความพอใจ วิริยะคือ ความพากเพียร จิตตะคือ ความเอาใจใส่ และวิมังสาคือ การไตร่ตรอง การเรียนรู้ด้วยความรักความพอใจหรือการทำงานด้วยความรัก ความขยันหมั่นเพียร ความเอาใจใส่ อยู่เสมอ ผลของงานนั้นย่อมมีประสิทธิภาพ และคนทำงานก็ย่อมมีความสุข

ฉันทะคือ ความรักความพอใจในการเรียน การทำงานที่ วิริยะคือ ความขยันหมั่นเพียร จิตตะ คือ ความตั้งมั่นของจิต หรือสมาธิ วิมังสาหมายถึง ปัญญา ความวิจยธรรม สัมมาทิฏฐิ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, น. 348-349) การพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท4 ตัวอย่างเช่น เมื่อนักเรียนฝึกฟัง พูด อ่าน เขียนอย่างตั้งใจด้วยความสนใจจนประสบความสำเร็จ มีความก้าวหน้าขึ้นมาในระดับหนึ่งแต่ยังมีปัญหาหรืออุปสรรคเกิดขึ้นเป็นธรรมดาของการศึกษาเรียนรู้ อาจเป็นเพราะความยากของเนื้อหาสาระ ปัญหาด้านสื่อ เพื่อนร่วมชั้นเรียน พ่อแม่ ผู้ปกครอง และการบริหารจัดการของโรงเรียน เมื่อเกิดปัญหาเหล่านี้นักเรียนจำเป็นต้องนำหลักวิมังสามาช่วยแก้ปัญหา โดยอาจต้องคิดพิจารณาเป็นเรื่องๆ ไป เช่น ปัญหาจากสื่อการเรียนก็อาจแก้ได้โดยการค้นหาสื่อจากแหล่งเรียนรู้ อินเทอร์เน็ตที่มีมากมายในยุคปัจจุบัน จากนั้นจึงทดลองฟัง และทำความเข้าใจ ฝึกจากสื่อที่ชอบ เหมาะสม

กับอุปนิสัยของนักเรียน หากทำได้ก็จะช่วยให้การเรียนรู้บรรลุความสำเร็จได้

การสอนของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวกับการเรียนรู้เชิงรุก เช่น การสอนปัญจวัคคีย์ การสอนพระราหุล การสอนพระจูฬปันถก เป็นการสอนที่ผู้เรียนบรรลุผลสำเร็จทุกคน จึงนับได้ว่าเป็นการสอนเชิงรุกที่ควรนำมาเป็นแนวคิด แนวปฏิบัติในการจัดการเรียนรู้ให้กับนักเรียนในยุคปัจจุบัน เพราะสะท้อนให้เห็นถึงการมีความรัก ความศรัทธาในความดีงาม ความมีเหตุมีผล การมีความขยัน ความเพียร การมีจิตใจตั้งมั่น ไม่ลังเล ไม่วิตกกังวลต่อเหตุการณ์เฉพาะหน้า ใช้วิจารณญาณในการแก้ปัญหา เป็นการสอนที่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล เปรียบเหมือนการสอนปลาให้ว่ายน้ำ สอนลิงให้ปีนต้นไม้ ไม่ฝืนธรรมชาติและตัวตนของผู้เรียน และให้ความสำคัญกับกลุ่มเป้าหมายในการแก้ปัญหาจนประสบความสำเร็จ

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ สะท้อนให้เห็นถึงการมีความรัก ความศรัทธา การมีความขยัน ความเพียร การมีจิตใจตั้งมั่น ตลอดจนการใช้วิจารณญาณในการแก้ปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระพุทธพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2545, น. 40) กล่าวว่า อิทธิบาท4 เป็นหลักธรรมที่ไม่เคยล้าสมัยเป็นหลักแห่งความสำเร็จหรือทางแห่งความสำเร็จ 4 ประการ ประกอบด้วย 1) ฉันทะ เพราะเหตุว่าทรงรักสิ่งที่ทรงทำจึงได้ทำสิ่งที่ทำอยู่ขณะนี้ 2) วิริยะคือ ความพากเพียร ความพยายามไม่ย่อท้อ 3) จิตตะคือ ความเอาพระทัยจดจ่อในสิ่งที่ทรงทำ เพราะฉะนั้นท่านจึงทำได้ 4) วิมังสา ทำงานแล้วไม่ทึง คอย

ตรวจสอบ ทบทวน ไตร่ตรอง พิจารณาใช้ ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณา ใคร่ครวญ ตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบ ข้อที่ยกย่องเกินเลย บกพร่อง ขัดข้องในสิ่งที่ ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้น วิธีการแก้ไขปรับปรุง เพื่อจัดการ และ ดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2551, น. 39) ได้กล่าวทำนองเดียวกันว่า อธิธิบาท หมายถึง เครื่องให้ถึงความสำเร็จ ตามที่ตนประสงค์ มี 4 ประการ คือ 1) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น 2) วิริยะ ความเพียรในสิ่งนั้น 3) จิตตะ ความเอาใจใส่ ผักใฝ่ในสิ่งนั้น 4) วิมังสา ความหมั่นสอดส่อง ในเหตุผลของสิ่งนั้น และสอดคล้องกับการ วิจัยของ อธิปพัฒน์ ธนธาวินวงศา (2560, ก-ข) ที่พบว่า หลักธรรมที่ส่งเสริมการดำเนิน ธุรกิจบริการในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ด้าน การบริหาร ได้แก่ หลักอธิธิบาท 4 ประการ คือ ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น วิริยะ ความเพียรประกอบสิ่งนั้น จิตตะ ความเอาใจ ใส่ วิมังสา การหมั่นไตร่ตรองพิจารณาเหตุผล ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ทุกคนควรมีหลักอธิธิ บาท 4 คือ มีความพอใจในสถานบริการน้ำมัน ที่ตนทำงานอยู่ มีความเพียรพยายามในการ ส่งเสริมการขายหรือการบริการหลังการขาย มีความคิดจดจ่อหรือใส่ใจในระบบการ ดำเนินงานพร้อมทั้งกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน มีปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญตรวจตราหา เหตุผล วางแผนและจัดการปัญหาที่เกิดขึ้น

แนว คิ ด การ เรี ย น รู้ เ ชิง รุก ใน พระพุทธศาสนา ยังพบว่า สอดคล้องกับการ วิจัยของ พระมนัส ธมฺมโร (มีมณี) (2554, น. 113) ที่ระบุว่า พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจ

ให้กับปัญจวัคคีย์ทรงใช้บุคลิกภาพของ พระองค์สร้างแรงจูงใจ การสอนยสะกุลบุตร พร้อมทั้งครอบครัวสหายและภักตวัคคีย์ พระองค์ใช้คำตรัสสร้างความพร้อมก่อนแล้ว จึงใ้สอนบุพพิกาเป็นตัวอย่างสร้างแรงจูงใจ การ สอนขุทฺติ 3 พี่น้องพร้อมทั้งบริวารพระพุท ธองค์ทรงใช้ปาฏิหาริย์ 3 และตรัสเรื่องไฟเป็น ตัวอย่างสร้างแรงจูงใจ พระพุทธองค์ทรงใช้ความ อดทน สิ่งแวดล้อม และสภาวะจิตใจของ พระนันทะเป็นตัวอย่างสร้างแรงจูงใจ นับเป็น แบบอย่างของการพัฒนาการศึกษาที่ดังสมควร แก่การนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา เรียนรู้ของนักเรียนเป็นอย่างยิ่ง

2. การประยุกต์ใช้หลักอธิธิบาท 4 สู่ การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

การประยุกต์ใช้หลักอธิธิบาท 4 สู่การ เรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ พบว่า 1) แผนการจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพสูง กว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ จึงยอมรับได้ว่าแผนการ จัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษที่พัฒนาขึ้นนี้มี ประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 2) ผลการเรียนรู้ ภาษาอังกฤษของนักเรียน พบว่า คะแนนเฉลี่ย หลังเรียนสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 3) นักเรียนมี ความพึงพอใจต่อการเรียนในระดับมาก 4) นักเรียนประยุกต์ใช้หลักอธิธิบาท 4 สู่การ เรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษในระดับ มาก 5) ผู้ปกครองระบุว่า นักเรียนประยุกต์ใช้ หลักอธิธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการ เรียนภาษาอังกฤษในระดับปานกลาง

ผลการวิจัยดังกล่าวมีความสอดคล้อง กับการประยุกต์ใช้อธิธิบาท 4 ในการทำงาน ศึกษากรณีผู้ทำเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา ที่พบว่า อธิธิบาท 4 เป็น

ธรรมะที่แสดงให้เห็นถึงหลักการทำงานให้บรรลุความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ และสามารถนำไปใช้ในการประกอบกิจการและอาชีพได้ทุกประเภท ได้ทำงานในอาชีพที่ตนเองรักอย่างต่อเนื่องและนำมาซึ่งความสำเร็จในกิจการงานอาชีพ สามารถประยุกต์ใช้อิทธิบาท 4 ได้เป็นอย่างดีทั้งโดยรู้ตัว และไม่รู้ตัวในการทำงาน (พระสุนันท์ กิตติสัทโท (สายพิมพ์พงษ์), 2551, ก) สอดคล้องกับหลักอิทธิบาท 4 ที่มีต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบในการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า หลังการเข้าร่วมโปรแกรมกิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบในการเรียน นักเรียนมีความรับผิดชอบในการเรียนมากกว่า ก่อนเข้าร่วมโปรแกรมกิจกรรมกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (พระจิรัชศักดิ์ บุญฤทธิ์, 2549, น. 73-74) สอดคล้องกับผลการใช้รูปแบบการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนบ้านหลวงเหนือ อำเภอต๋อยสะแก จังหวัดเชียงใหม่ โดยพบว่า หลังจัดกิจกรรมทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองใช้กิจกรรมการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือเรื่องการเดินทางไกลและการอยู่ค่ายพักแรมลูกเสืออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (ศิริ ผิวนิชย์, 2560, ข)

จึงกล่าวได้ว่าการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ ในครั้งนี้ มีประโยชน์และมีความเหมาะสม ควรพัฒนาอย่างต่อเนื่องและนำข้อเสนอแนะจากการวิจัยไปใช้พัฒนากิจกรรมให้มีประโยชน์ต่อนักเรียนผู้เป็นกำลังสำคัญ

ของการพัฒนาสังคมอย่างจริงจัง เพื่อให้นักเรียนนำความรู้ ความคิด ทักษะต่างๆ ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับศักยภาพของแต่ละบุคคล

3. แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

3.1 แนวทางการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเชิงรุก ครูผู้สอนต้องสอดแทรกหลักอิทธิบาท 4 ก่อนการเรียน ระหว่างเรียน และหลังการเรียน ทั้งนี้ต้องจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับการเรียนรู้เชิงรุก ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้มากกว่าเนื้อหาวิชา เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ หรือสร้างความรู้ให้เกิดขึ้นในตนเอง

3.2 แนวทางการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเชิงรุก ประกอบด้วย 1) ด้านฉันทะในการเรียน ครูควรหมั่นสังเกตพฤติกรรมเด็กนักเรียน 2) ด้านวิริยะ ครูต้องสอนให้นักเรียนมีความเพียรพยายามในการศึกษาเรียนรู้ หมั่นท่องคำศัพท์ ฝึกการเขียน การอ่าน การฟังบ่อย ๆ 3) ด้านจิตตะ ครูควรนำนักเรียนทำสมาธิก่อนเรียนทุกชั่วโมง ครั้งละ 1-2 นาที 4) ด้านวิมังสา ครูควรฝึกให้นักเรียนฝึกทักษะอย่างสม่ำเสมอ

ผลการวิจัยดังกล่าวมีความสอดคล้องกับการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในการเรียนรู้รายวิชาภาษาอังกฤษของนักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3 โรงเรียนน่านน้อย อำเภอน่านน้อย จังหวัดน่าน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต 37 ผลการวิจัยพบว่า อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่มุ่งสู่ความสำเร็จที่มีองค์ประกอบ 4 ด้านคือ ด้านฉันทะเป็นความ

พอใจในงานที่ทำ ด้านวิริยะเป็นความเพียร ความพยายามที่ทำงานให้สำเร็จลงได้ ด้านจิตตจะต้องมีใจทุ่มเท ฝึกฝนในการทำงานจนงานสำเร็จ ด้านวิมังสาพิจารณาแก้ไขปัญหาด้วยสติปัญญา (พระวีระวัฒน์ วีรวฑฒโน (ธงสืบลี), 2558, ข) สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีการเรียนเชิงรุก (Active Learning) เพื่อพัฒนาพฤติกรรมการเรียนรู้และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ผลการวิจัยพบว่า การให้ผู้เรียนไตร่ตรองหรือให้ผู้เรียนหรือสรุปความรู้หลังเรียนด้วยวิธีการเรียนเชิงรุก นักศึกษาส่วนใหญ่มีส่วนร่วมมากขึ้นและมีความพึงพอใจในระดับมากถึงมากที่สุด (สาวิตรี โจรณะสมิต อารีโนลต์, 2555, ก) และนอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการพัฒนาการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในวิชาการจัดการเรียนรู้ โดยพบว่า นักศึกษาสามารถนำกิจกรรมไปประยุกต์ใช้ในการฝึกสอนได้ในอนาคต ฝึกการนำเสนอหน้าชั้นเรียน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวก และกระตุ้นให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้ (นนทลี พรธาดาวิทย์, 2560, ก)

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

1. หลักอภิปิชาต 4 และแนวคิดการเรียนรู้อิงรุกในพระพุทธศาสนา

หลักอภิปิชาต 4 ประกอบด้วย 1) ฉันทิพิชาต 2) วิริยพิชาต 3) จิตติพิชาต และ 4) วิมังสีพิชาต หลักอภิปิชาต 4 หมายถึงหนทางสู่ความสำเร็จหรือคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มี 4 ประการ คือ 1) ฉันทะ ความพอใจ 2) วิริยะ ความเพียร

3) จิตตะ ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ 4) วิมังสา ความไตร่ตรองหรือทบทวน

2. แนวคิดการเรียนรู้อิงรุกในพระพุทธศาสนา

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นคำสอนที่มีจุดเด่น คือ ทำให้ผู้เข้าไปใช้ประสบผลสำเร็จได้ทั้งในระดับเบื้องต้น ท่ามกลาง และในที่สุด พระพุทธเจ้ามีบุคลิกภาพ และคุณธรรมที่น่าเชื่อถือเคารพศรัทธา เพราะบุคลิกภาพที่ทรงมีพระมหาบุรุษลักษณะ ทรงมีคุณธรรม และความรู้ความสามารถ 3 ด้าน คือ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ พระกรุณาคุณ ทรงมีหลักการสอน สติภาวนา และวิธีการสอนที่ประสบผลสำเร็จเพราะทรงคำนึงถึงเนื้อหาและตัวผู้เรียน สอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล คำนึงถึงความพร้อม และให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง อันเป็นเหตุปัจจัยให้การจัดการเรียนการสอนประสบผลสำเร็จ ให้ความสำคัญกับกลุ่มเป้าหมายในการแก้ปัญหาจนประสบผลสำเร็จ จึงนับได้ว่าเป็นการสอนเชิงรุกอย่างหนึ่ง

3. แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอภิปิชาต 4 สู่การเรียนรู้อิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอภิปิชาต 4 สู่การเรียนรู้อิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นนำ (Warm up) 2) ขั้นสอน (Presentation) 3) ขั้นนำไปใช้ (Application) และ 4) ขั้นสรุป (Conclusion) โดยใช้ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสาในการเรียนทุกขั้นตอน ด้านฉันทะ ในการเรียนครูสังเกตพฤติกรรมนักเรียน สอดแทรกให้รู้จักและเข้าใจเรื่องความรัก

ความศรัทธา การมีใจรักในการศึกษาเล่าเรียน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตและมีความสำเร็จในการเรียน การเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจากความรัก ความศรัทธา ด้านวิธีะหมายถึง ความขยันหมั่นเพียร ครูกระตุ้นให้นักเรียนมีความเพียรพยายามในการศึกษาเรียนรู้ หมั่นท่องคำศัพท์ ฝึกการฟัง การพูด การอ่าน การเขียน ด้านจิตตะ จิตหรือความคิด หรืออารมณ์ถือว่าสำคัญมาก ครุณานักเรียนทำสมาธิก่อนเรียนทุกชั่วโมง ประมาณ 1-2 นาที เพื่อให้มีความสงบก่อนเรียน เพราะการมีสมาธิหรือมีจิตตั้งมั่นเป็นหนทางทำให้เรียนเก่ง ด้านวิมังสาหมายถึง การพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในการศึกษาเล่าเรียน การใช้เหตุและผลในการคิด และการตัดสินใจอยู่เสมอ ไม่ว่าจะป็นรูปประโยคภาษาอังกฤษ สำเนียงเจ้าของภาษา การใช้คำในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อนำมาปรับใช้และฝึกทักษะอย่างสม่ำเสมอ

การเรียนรู้เชิงรุกกับแนวคิดการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนามีความสอดคล้องกัน โดยเฉพาะในด้านการประยุกต์ใช้แนวคิดทั้งสองเรื่องนี้มาพัฒนาการเรียนรู้ให้ประสบผลสำเร็จ ซึ่งเป็นความสำเร็จในระดับเบื้องต้นไม่ถึงขั้นสูงสุดที่เป็นขั้นปรมาตม์ จึงมีจุดมุ่งหมายไปในทิศทางเดียวกัน การสอนภาษาอังกฤษแม้ว่าจะต้องการพัฒนาด้านทักษะการฟัง การพูด การอ่าน การเขียน แล้วการปลูกฝังด้านคุณธรรมจริยธรรมหรือด้านคุณลักษณะนับว่าสำคัญมากเช่นกัน ทั้งนี้เพราะมนุษย์จะประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนา จำเป็นต้องพัฒนาแบบองค์รวม คือ พัฒนาทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา ซึ่งการนำหลักอิทธิบาท 4 ไปประยุกต์ใช้ในการ

เรียนรู้ของนักเรียนนอกจากเป็นการเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้กับนักเรียนแล้ว ยังเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจในหลักของการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข อันเป็นเป้าหมายที่สำคัญของการเป็นมนุษย์

หลักพุทธธรรมทุกเรื่องมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันและมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ การดับทุกข์หรือการแก้ปัญหา เพื่อให้พบกับความสุขความสำเร็จ นับเป็นศาสตร์ที่มีความบริบูรณ์สำหรับการพัฒนามนุษย์และสังคม เพราะ ศาสตร์สาขาอื่นไม่ว่าจะเป็นวิทยาศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ ล้วนมีไว้เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งหรือปัญหาท้าทายกายภาพเป็นส่วนใหญ่ ไม่สามารถแก้ปัญหาในด้านจิตใจ ความริษยา ความเบียดเบียน ความพยายาบาได้ แต่หลักพุทธศาสนาสามารถช่วยแก้ปัญหาได้ เช่น หลักอิทธิบาท 4 ที่มีไว้เพื่อพัฒนาศักยภาพของตัวองทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ช่วยให้นักเรียนที่นำไปปฏิบัติมีความขยัน อดทน มีพลังกายพลังใจ มีความเฉลียวฉลาดมากขึ้น มีสติสัมปชัญญะ มีความจำดีขึ้น และประสบผลสำเร็จในด้านการเรียน การทำงาน การใช้ชีวิตในสังคม และการดับทุกข์เพื่อเข้าถึงพระนิพพาน

พุทธสาวกจำนวนมากที่บรรลุธรรมได้ ล้วนต้องอาศัยคุณธรรมความดีที่เก็บสั่งสมไว้ แม้ในกรณีนักเรียนก็ตามล้วนจะต้องสะสมคุณงามความดี ฝึกตนให้เป็นผู้มีศีล สมาธิ ปัญญา มีความรักความศรัทธาในพระรัตนตรัย ขยันหมั่นเพียร มิเช่นนั้นแล้วก็จะไม่สามารถที่จะมาบังเกิดเป็นมนุษย์ และได้พบกับพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าการเกิดเป็นมนุษย์นั้นยาก และการที่จะได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้านั้นยากเป็นอย่าง

ยิ่ง เมื่อได้เกิดมาเป็นมนุษย์และได้มีโอกาสที่ได้รับฟังธรรมของพระพุทธเจ้า เกิดความเข้าใจและนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการทำงานอยู่เสมอ ย่อมทำให้ผู้ปฏิบัติประสบความสำเร็จ เพราะ “ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม”

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ภาครัฐควรระบุในรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับการเห็นชอบให้มีการนำหลักพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้หรือบูรณาการกับการเรียนการสอนของนักเรียนในทุกระดับของประเทศไทย ตั้งแต่ระดับอนุบาลไปจนถึงระดับมหาวิทยาลัย

1.2 กระทรวง ทบวง กรม ควรมีวาระหรือแผนแม่บทของตนเองเกี่ยวกับการประยุกต์หรือบูรณาการหลักพุทธธรรมในการปฏิบัติงานในการดำเนินโครงการต่างๆ ของตนเอง โดยกำหนดให้เป็นอัตลักษณ์และพันธกิจของทุกหน่วยงาน

1.3 โรงเรียนทุกโรงเรียนควรมีหลักสูตรเชิงบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการ

เรียนรู้ของทุกกลุ่มสาระ เพื่อให้เห็นถึงการพัฒนาทั้งด้านศีล สมาธิ ปัญญา

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

2.1 ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียน” ให้ครบทุกกลุ่มสาระ ทุกระดับของการศึกษา ภายใต้นโยบายของภาครัฐหรือกระทรวง ทั้งนี้เพื่อสร้างความตระหนักและการรับรู้ที่กว้างขวาง อันจะเป็นแรงผลักดันให้เกิดการพัฒนาความเข้มแข็งของสังคมไทยได้อย่างยั่งยืน

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความสุข ความสำเร็จของการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษอย่างจริงจังและกว้างขวางเพื่อเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีทั้งความดี ความเก่ง และความสุข

2.3 ควรมีการวิจัยเชิงลึกให้มากกว่านี้ ซึ่งไม่จำเป็นต้องใช้เครื่องมือจำนวนมาก เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตพฤติกรรมเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

แหล่งอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- มหาวิทยาลัยเกษตรราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นนทลี พรธาดาวิทย์. (2560). *การพัฒนาการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในวิชาการจัดการเรียนรู้*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี).
- พระจิรศักดิ์ บุญฤทธิ์. (2549). *ผลการใช้กิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอิทธิบาท 4 ที่มีต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบในการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่).

- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2551). *ทำอย่างไรจึงจะเรียนเก่ง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2558). *พุทธวิธีในการสอน* (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2545). *ธรรมานุชีวิต* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2558). *พุทธวิธีในการสอน*. กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย.
- พระมนัส ธมฺมโร (มีมณี). (2554). *ศึกษาวิธีสร้างแรงจูงใจจากพุทธวิธีการสอน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระเมธีวชิโรดม (วุฒิชัย วชิรเมธี). (2562). *มหัศจรรย์แห่งชีวิต*. สืบค้น 10 กันยายน 2562, จาก <https://www.facebook.com/TheMahatsajanOfLife>.
- พระวีระวัฒน์ วีรวฑฺฒโน (ธงสืบลี). (2558). *การประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในการเรียนรู้รายวิชาภาษาอังกฤษของนักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3 โรงเรียนน่านน้อย อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 37*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระสุนันท์ กิตติสัทโท (สายพิมพ์พงษ์). (2551). *การประยุกต์ใช้อิทธิบาท 4 ในการทำงานศึกษากรณีผู้ทำเครื่องปั้นดินเผาบ้านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2543). *วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศิริ ฝิวชัย. (2560). *ผลการใช้รูปแบบการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนบ้านหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2560). *พุทธวิธีในการสอน* (พิมพ์ครั้งที่ 23). กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรีนติ้ง เฮาส์.
- ฟิลิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์. (2559). *เอกสารประกอบการเสวนายุทธวิธีในการเผยแผ่ศาสนาของพระสงฆ์ในยุคปัจจุบัน*. สืบค้น 1 กุมภาพันธ์ 2563, จาก <http://phil-re4you.blogspot.com/2016/02/blog-post.html>.
- สถาบันทดสอบทางการศึกษา. (2562). *จำนวนและร้อยละของนักเรียนตามช่วงคะแนนผลการสอบ O-NET ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6*. สืบค้น 27 มีนาคม 2563, จาก <http://www.newonetestresult.niets.or.th/AnnouncementWeb/Login.aspx>.

สาวิตรี โรจนะสมิต อาร์โนลด์. (2555). *การจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีการเรียนเชิงรุก (Active Learning) เพื่อพัฒนาพฤติกรรมการเรียนรู้และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ของ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร* (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: วิทยาลัยการ ฝึกหัดครู มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.

อชิปพัฒน์ ธนธาวินวศา. (2560). *แนวทางในการดำเนินธุรกิจบริการเชิงพุทธบูรณาการ: กรณีศึกษาสถานบริการน้ำมันเอสโซ่ในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. (วิทยานิพนธ์ดุษฎี นิพนธ์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

Dale, E. (1969). *Audio – Visual Materials of Instruction*. Chicago: University of Chicago Press.